

EMRAH SELJACI I MUSTAFA BERHAMOVIĆ

Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu

VISOČKE VAKUFNAME I DOKUMENTI O UVAKUFLJENJIMA (OD XVIII DO XX STOLJEĆA)

Sažetak

U ovom radu fokus interesovanja stavljen je na vakufname i srodne osmanske dokumente koji se odnose na vakufe urbanog dijela grada Visoko. U uvodnom dijelu ponuđen je kraći pregled poznatijih visočkih vakufa nastalih u periodu od XV do XVIII stoljeća. Uvidom u sadržaj originalnog teksta vakufnama, njihovih prijevoda i obrada, kao i dosadašnje naučne literature, predstavljeni su najznačajniji vakufi i njihovi vakifi na području Visokog. Nakon ovog pregleda slijedi dio koji se bavi obradom visočkih vakufnama, te ostalih dokumenata nastalih na osmansko-turskom jeziku koji se odnose na vakufe osnovane u periodu od XVIII do XX stoljeća. Obradene vakufname su većim dijelom zabilježene u sidžilima vakufnama, kao i sidžilima Sarajevskog šerijatskog suda, a pojedine prijepise pronalazimo i u *Hronici* Muhameda Enverija Kadića. Prilikom obrade svakog vakufa primarno se pristupilo analizi dokumenta, a potom su predstavljeni rezultati istraživanja neobrađene arhivske građe pohranjene u Medžlisu Islamske zajednice Visoko. Pored vakufnama, tragom visočkih vakufa, obrađene su i dvije vasijetname, hudžet, jedna zabilješka iz sidžila i jedan darovni ugovor na bosanskom jeziku. U radu se nastoji uspostaviti povezna linija između trenutka osnivanja vakufa i njihovog sadašnjeg stanja.

Ključne riječi: Visoko, vakuf, vakufnama, sidžil, arhiv, Gazi Husrev-begova biblioteka, nacionalizacija.

Pregled visočkih vakufa od XV do XVIII stoljeća

Najstariji osmanski dokument u kojem se spominje Visoko kao mjesto uvakufljenja određenih objekata je vakufnama Isa-bega Ishakovića, osmanskog vojvode tzv. Zapadnih strana i drugog sandžakbega Bosne. On u svojoj vakufnami, nastaloj u mjesecu džumadel-ula 866/između 1. februara i 3. marta 1462. godine, zavještava četiri mlina pod jednim krovom na rijeci Željeznici (Fojnici) u nahiji Visoko.¹ Prihodima od zakupa spomenutih mlina va izdržavana je Isa-begova tekija, smještena na Bendbaši u Sarajevu.

1 Arhiv GHB, Sidžil Sarajevskog šerijatskog suda, br. 77, str. 51; Hazim Šabanović, „Dvije najstarije vakufname u Bosni”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, II/1951, Sarajevo, 1952, str. 22.

Prvi vakif koji se smatra i osnivačem osmanskog grada Visoko bio je bosanski sandžakbeg Ajas-paša, sin Abdulhaja. Vakufnamom koja datira iz sredine mjeseca rebiul-evvela 882/između 23. juna i 2. jula 1477. godine Ajas-paša je u Visokom uvakufio jedan hamam, dućane i voćnjak.² Pored zadužbina navedenih u vakufnami, uvakufio je i most na rijeci Bosni, te zaviju (tekiju) izgrađenu između 1485. i 1489. godine.³

Početak XVI stoljeća bosanski namjesnik Skender-paša izdaje svoju vakufnamu, napisanu 910/1504. godine, u kojoj za potrebe vakufa svoje tekije u Sarajevu vakufi pet mlinova u Visokom.⁴ Uvakufljeni mlinovi su obnovljeni 1565. godine, a za obnovu je iz vakufa izdvojeno 20.000 akči.⁵

Drugi značajniji visočki vakif, nakon Ajas-paše, bio je Muslihudin Čekrekčija. On je vakufnamom iz prve dekade mjeseca zul-kadeta 935/ augusta 1526. godine uvakufio jedno zemljište u visočkoj čaršiji, te je na tom zemljištu sagradio dvadeset i jedan dućan, a jedan dio dao pod zakup i uvakufio prihod od tog zemljišta i zakupa. Također, uvakufio je i mekteb uz tekiju, most na rijeci Bosni, te 8.000 srebrenih dirhema davanih na rad, a dobitak od njih trošen je za popravak i održavanje spomenutog mosta.⁶

U periodu između 1516. i 1528. godine visočki vakif mevlana Šerefudin gradi džamiju koja nosi njegovo ime, te se oko nje formira istoimena mahala. Pored džamije, Šerefudin je uvakufio bašču, dućane i „ostalo”.⁷ Mevlana Šerefudinova džamija danas je poznata kao Bijela džamija.

Sredinom XVI stoljeća Alaudin-efendija (um. prije 1557) vakufi džamiju, 51.000 akči gotovine i jednu zemljišnu parcelu koja se davala pod zakup. Njegova džamija je vremenom dobila epitet Kebir,⁸ a danas je poznata kao Šadravska džamija. U tom periodu i tabak (kožar) hadži Muruvet osniva svoju džamiju oko koje se formira istoimena mahala. Pored džamije, hadži

2 Arhiv GHB, A-4341_TO; H. Šabanović, „Dvije najstarije vakufname u Bosni”, str. 35.

3 Vidi: Hatidža Čar-Drnda, „Visoko u sastavu Osmanskog Carstva – XV i XVI stoljeće”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 40/1990, Sarajevo, 1991, str. 194-195; Aladin Husić, „Vakuf i vakifi u Visokom”, u: Aladin Husić ... [et al.], *Visoko i okolina kroz historiju II: Osmanski period*, JU „Zavičajni muzej” Visoko, Visoko, 2021, str. 91.

4 Behija Zlatar, „Popis vakufa u Bosni iz prve polovine XVI vijeka”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, XX-XXI/1070-71, Sarajevo, 1974, str. 129; Ista, „O bosanskom sandžakbegu Skender-paši i njegovim potomcima”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 61/2011, Sarajevo, 2012, str. 343.

5 Vidi: Arhiv GHB, Sidžil Sarajevskog šerijatskog suda, br. 2, str. 25.

6 Vidi: Arhiv GHB, A-4867_V-312; Hamdija Kreševljaković, „Džamija i vakufnama Muslihudina Čekrekčije”, *Glasnik Islamske vjerske zajednice Kraljevine Jugoslavije*, VI, br. 1, 1938, str. 26; *Bosna Hersek Vakfiyeleri*, Cild I, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2016, str. 790.

7 Vidi: A. Husić, „Vakuf i vakifi u Visokom”, str. 92-93.

8 Ibid., str. 93-94.

Muruvet uvakufio je i 20.000 akči u gotovini za njeno izdržavanje.⁹ Prigodno je spomenuti i vakuf Kara Šudžaa, tj. njegov most koji je bio podignut do početka maja 1557. godine na rijeci Željeznici (Fojnici) u Visokom.¹⁰ Krajem XVI stoljeća vakif Pir-havadže, sin Šerefudina, osnovao je svoj vakuf koji se sastojao od mesdžida, sedam dućana i jedne parcele zemlje, kao i izvjesne količine gotovog novca (3.800 akči).¹¹

U XVI stoljeću nastaje i hadži Ibrahimov vakuf koji se sastojao od mesdžida (džamije) i jedne bašče.¹² Hadži Ibrahim uvakufio je i džuzove Kur'ana za svoju džamiju. Jedan dio tih džuzova sačuvan je sve do danas, a čuvaju se u rukopisnom fundusu Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu pod brojem R-10144. Značaj ovih džuzova je višestruk. Prije svega, riječ je o četrnaest sačuvanih rukopisnih džuzova koje je sam vakif spomenute džamije uvakufio još u drugoj polovini XVI stoljeća. Na osnovu bilješke koja je zapisana, na početku svakog džuzua stoji puno ime vakifa, odnosno ime njegovog oca, datum uvakufljenja, a na kraju džuzua otisnut je pečat.¹³

Posredstvom bilješki koje sadrže ovi džuzovi dolazi se do nekoliko bitnih informacija koje se tiču ličnosti vakifa. Na prvoj stranici (L. 1a) svakog džuzua nalazi se bilješka da je ove džuzove uvakufio Ibrahim, sin Husejna, za svoju džamiju u Visokom, mjeseca ševvala 978/1571. godine. Na osnovu ove bilješke saznajemo ime hadži Ibrahimovog oca, te sa sigurnošću možemo utvrditi da je džamija nastala prije 1571. godine, vrlo vjerovatno u XVI stoljeću, a ne 1477. kako se do sada pretpostavljalo.

U prvoj polovini ili sredinom XVII stoljeća osniva se hadži Hasanov (Saračevićev) vakuf, o kojem nisu poznati detaljniji detalji.¹⁴ O njegovom vakufu danas svjedoči samo Hadži Hasanova džamija (Saračica) i istoimena mahala.

Visočke vakufname i dokumenti o uvakufljenjima nastalim od XVIII do XX st.

U nastavku rada predstaviti ćemo četrnaest visočkih zadužbina, nastojeći ući u trag podacima o njihovom osnivanju, sudbini, te o trenutnom stanju. U ovom dijelu rada prvenstveno će biti izloženi predmeti uvakufljenja, potom

9 Ibid., str. 94-95.

10 Ibid., str. 101. Vidi i: Arhiv GHB, Sidžil Sarajevskog šerijatskog suda, br. 1a, str. 174.

11 A. Husić, „Vakuf i vakifi u Visokom” str. 95.

12 Ibid., str. 95.

13 Osman Lavić, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*, sv. XV, Al-Furqan, Fondacija za islamsko naslijeđe i Rijaset Islamske zajednice u BiH, London – Sarajevo, 2006, str. 236-237.

14 A. Husić, „Vakuf i vakifi u Visokom”, str. 96.

uvjeti i službenici vakufa. Među obrađenim osmanskim dokumentima glavninu rada predstavlja obrada devet vakufnama, zatim jednog *hudžeta*,¹⁵ dvije *vasijetname*¹⁶, jedne zabilješke iz sidžila Visočkog šerijatskog suda i jednog darovnog ugovora nastalog na bosanskom jeziku.

Popis visočkih vakufnama sadržanih u sidžilima koji su pohranjeni u Gazi Husrev-begovoj biblioteci sačinio je Zejnil Fajić.¹⁷ Sa navedenog popisa na kojem se nalaze imena dvadeset osam vakifa obradili smo jednu vakufnamu na arapskom i deset vakufnama i dokumenata zapisanih na osmansko-turkskom jeziku, koji se odnose na vakufe urbanog dijela grada Visoko.¹⁸ Ostale vakufname nastale su na našem jeziku, te uglavnom tematiziraju zadužbine u okolini Visokog. Obradenim vakufnamama pridodali smo i jednu zabilješku iz sidžila, te jedan darovni ugovor.

Pri analizi vakufnama, uz originalne tekstove na osmansko-turkskom jeziku, kao sekundarni izvor konsultovali smo i transkribovani tekst objavljen u IV svesku djela *Bosna Hersek Vakfiyeleri*.¹⁹ Ostali podaci o vakifima, vakufu i sudbini zadužbina crpljeni su iz arhiva Gazi Husrev-begove biblioteke, Historijskog arhiva Sarajevo, neobrađene arhive Medžlisa Islamske zajednice Visoko, te iz nama dostupne naučne literature.

15 „U pravnom jeziku osnovno značenje ovog termina jeste sudski dokument, zvanični akt kadije. Hudžet nema naredbodavni karakter, a izdavan je od strane kadije ili njegovog pomoćnika naiba u vidu sudske presude, tj. odluke donete na osnovu iskaza zainteresovanih strana i pred svedocima.” Prema: Ljiljana Čolić, *Osmanska diplomatika sa paleografijom*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005, str. 150.

16 „Vasijetnama je dokument koji govori o oporuci ili vasijetu koji oporučitelj sastavlja prije svoje smrti izražavajući na taj način razne želje čije izvršenje oporučuje kao obavezu svojim nasljednicima ili izvršitelju oporuke/vasi-muhtararu kojeg za tu namjenu imenuje.” Prema: Azra Gadžo-Kasumović, „Vasijetname na osmanskom jeziku”, *Analiza Gazi Husrev-begove biblioteke*, XXV-XXVI, Sarajevo, 2007, str. 48.

17 Vidi: Zejnil Fajić, „Popis vakufnama iz Bosne i Hercegovine koje se nalaze u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu”, *Analiza Gazi Husrev-begove biblioteke*, V-VI, Sarajevo, 1978, str. 297-298.

18 U rad smo uvrstili i vakufnamu Nefise-hatun iz Visokog, koja se nalazi u privatnom vlasništvu, ali je obrada te vakufname objavljena u *Analiza GHB*. Vidi: Nedim Zahirović, „Vakufnama Nefise-hatun iz Visokog iz 1880. godine”, *Analiza Gazi Husrev-begove biblioteke*, XXVII-XXVIII, Sarajevo, 2008, str. 135-143.

19 Vidi: *Bosna Hersek Vakfiyeleri*, Cilt IV, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2016, str. 1721-1745. Uvidom u transkripciju visočkih vakufnama sadržanih u ovom djelu, uvidjeli smo pojedine greške i nedosljednosti pri čitanju određenih termina, datuma, toponima i vlastitih imena. Uočene greške nastojali smo ispraviti u ovom radu.

1. VAKUFNAMA ŽIGA/ŽUGA HADŽI SALIH-AGE, SINA MUSTAFE²⁰

Hadži Salih-aga, sin Mustafe, sina Sadikova,²¹ 23. zul-kadeta 1168/31. augusta 1755. godine uvakufio je tri bašče, i to po jednu u mahali Šerefudin, Jeni Bajir (Novo Brdo) i Rosulje. Od prihoda uvakufljenih bašči naloženo je da se obezbijedi osam oka loja za osvjetljenje bakarnog svijećnjaka koji je spomenuti vakif poklonio džamiji u mahali Pertac, te pet oka loja za svijećnjak koji je poklonio Šerefudinovoj džamiji, a sevapi od toga vakufnamom su namijenjeni za njega samog. Također, naredio je da se svake godine obezbijedi dvadeset oka zejtina/ulja kojim će se u toku mjeseca ramazana i blagoslovljenih noći osvjetliti munara Šerefudinove džamije, a sevape od tog čina namijenio je za dušu svoje supruge Umihane. Potom je naložio da se od prihoda vakufa izdvaja određena suma novca za povremeno održavanje uvakufljenih bašči.

Kao mutevelija ovoga vakufa imenovana je Umihana, kći Mehmeda, supruga vakifa hadži Salih-age. Nakon njene smrti, vakif je naložio da funkciju mutevelije obavljaju njegove kćerke Esmā i Fatima, te nadalje njihovi potomci.

Kasnije će se Salih-aga spomenuti i u vakufnami Erneb-zade (Zečević) Ali-bega kao vakif bašče s kojom Ali-begova uvakufljena bašča graniči.²² Hamdija Kreševljaković navodi da je Salih-agina porodica izumrla, a po tanjoj krvnoj liniji bila je u srodstvu sa bezima Zečevićima.²³ Tom podatku ide u prilog činjenica koju crpimo iz vakufname, a u kojoj uviđamo da Salih-aga nije imao muških potomaka, tako da se smrću njegovih kćerki Esme i Fatime, ugasila i njegova loza.

Istraživanjem neobrađene arhivske građe MIZ-a Visoko pokušali smo ući u trag lokacijama uvakufljenih bašči, imajući za cilj utvrđivanje njihovog sadašnjeg stanja, međutim, nismo došli do konkretnih i adekvatnih podataka.

2. HUDŽET O VAKUFU HADŽI MURUVETOVE DŽAMIJE²⁴

Na osnovu hudžeta datiranog 16. šabana 1203/12. maja 1789. godine, ovjerenog od strane visočkog naiba Ahmeda Zuhdija, uviđamo da je izvršena kupovina bašče na ime vakufa Hadži Muruvetove džamije u Visokom.

20 Arhiv GHB, Sidžil vakufnama I, str. 21, red. br. 324. Integralni prijevod vakufname pohranjen je u neobrađenoj arhivi MIZ-a Visoko.

21 Iako u vakufnami nije navedeno Salih-agino prezime, u izvorima pronalazimo dvije varijante njegovog prezimena, tj. Žiga/Žuga. Vidi: Dopis br. 1692/922, od 6. augusta 1922. Neobrađena arhiva MIZ-a Visoko.

22 Vidi: Arhiv GHB, Sidžil vakufnama I, str. 22, red. br. 323.

23 Vidi: Hamdija Kreševljaković, „Visoko”, *Novi Behar*, VIII, br. 5-7, 1934, str. 78.

24 Arhiv GHB, Sidžil vakufnama III, str. 128, red. br. 720. Original i jedan prijepis pohraeni u: Arhiv GHB, A-4867_V-221.

Omer-efendija, sin Abdurahmana Rašida, u svojstvu mutevelije vakufa Hadži Muruvetove džamije, za 800 groša kupio je bašču od Valjevac Ibrahima, sina Saliha, i braće mu Omera, Abdija i Derviša, stanovnika sela Radovlje koje se nalazi u sastavu kadiluka Visoko. Kupljena bašča je bila smještena u istoimenoj mahali, te omeđena s jedne strane njivama nasljednika Rešid-efendije i njivama nasljednika Junus-bega, s druge strane potokom,²⁵ s treće kućom Cigana Mehmeda i baščom supruge Zubić Ibrahima, te glavnim putem sa četvrte strane. Kupljena bašča je pripojena vakufu džamije, te je namijenjena za njene potrebe.

Godine 1894. vakuf Muruvetove džamije sastojao se od jedne kuće sa kućištem, potom džamije sa dvorištem, gradilišta sa kafanom, oranice Krečinići (Špiljakovo groblje), te dvije parcele džamijskog groblja.²⁶

Groblje na parceli br. 1/288²⁷ nacionalizirano je u svrhu proširenja školskog dvorišta,²⁸ a drugi dio groblja nalazi se uz džamiju. S obzirom na činjenicu da ono nije graničilo sa Kraljevačkim potokom spomenutim u hudžetu, preostaje oranica Krečinići kao lokacija kupljene bašče. Na toj bašči je vremenom nastalo groblje, poznato kao "Špiljakovo groblje", od kojeg je 1957. godine ostalo samo nekoliko nišana.²⁹ Ta bašča sastojala se od četiri parcele,³⁰ a za njih su Esmā Hadžiahmetović (rođ. Burić), Nadžija Jusufbašić (rođ. Burić), te Bajramagić Mustafa i Ahmet, sinovi Alije, ponudili zamjenu zemljišta. U konačnici, Vakufsko povjerenstvo u Visokom dozvolilo je braći Bajramagićima da izvrše trampu, a oni su vakufu ustupili oranicu Luke³¹; također, dozvola je izdata i Esmi i Nadžiji koje su dvije oranice pod imenom Jasen³² zamijenile za spomenutu vakufsku parcelu.³³

25 Pretpostavljamo da je riječi o Kraljevačkom potoku, koji je s Kraljevca teкао do rijeke Fojnice sve do 1901. godine, kada je gradska općina izgradila vodovod, te uzela vodu sa izvora Perutac i Kraljevac. Vidi: Hamdija Kreševljaković, „Visoko” (Svršetak), *Novi Behar*, VIII, br. 8, 1934, str. 135.

26 Arhiv Vakufske direkcije u Sarajevu, br. gr. ul. 145 i 1095, izdat 10. maja 1915.

27 Pripada sadašnjem dijelu k. č. br. 2182/1. Vidi: Arhiv Zemljišnoknjižnog ureda Visoko.

28 Usp. Mustafa Berhamović, *Vakufi u Visokom: Nacionalizacija i povrat (1945-2021)*, Medžlis Islamske zajednice Visoko; Vakufska direkcija Sarajevo, Sarajevo, 2023, Prilog 90, str. 292.

29 Dopis br. 276/57 od 14. januara 1957. Neobrađena arhiva MIZ-a Visoko.

30 K. č. br. 1/594, 1/576, 1/606 i 1/607, Katastarska opština Visoko (Stari premjer).

31 K. č. br. 101, upisana u z. k. ul. br. 1605, Katastarska opština Visoko (Stari premjer).

32 K. č. br. 636/2, upisana u z. k. ul. 1340, te k. č. br. 636/1, upisana u z. k. ul. br. 2038, Katastarska opština Visoko (Stari premjer).

33 Dopis br. 38/59 od 6. juna 1958. Neobrađena arhiva MIZ-a Visoko.

3. VAKUFNAMA FATIME, KĆERKE EBU BEKIR-EFENDIJE³⁴

Vakufnamom datiranom 29. rebiul-evvela 1228/1. aprila 1813. godine, Fatima-hatun, kćerka Ebu Bekir-efendije, uvakufila je 400 groša. Uvakufljena svota novca bila je namijenjena za davanje na zajam uz jak zalog. Od prirasta navedenih groša naloženo je da se daje plaća Jusuf-efendiji, sinu Mustafe, koji je obnašao funkciju mualim-i sibjana u mualimhani koju je ranije dala izgraditi spomenuta Fatima-hatun. Mualim Mustafa istovremeno je bio i mutevelija njenog vakufa.

Na osnovu ove vakufname zaključujemo da je Fatima-hatun, prije uvakufjenja ove svote novca, uvakufila i jednu mualimhanu u Hadži Hasanovoj mahali u Visokom. Uvidom u kasniju dokumentaciju koja datira iz 1959. godine vidljivo da se spomenuta mualimhana nalazila u današnjoj ulici Perendina b. b.³⁵

Vremenom je mualimhana postala mektebi-ibtidajja, te kao takva djelovala sve do 1942. godine. Na osnovu neobrađene arhivske građe MIZ-a Visoko uviđamo da je od 1942. godine zgrada mektebi-ibtidajje služila kao stambeni prostor u kojem su bili smješteni muhadžiri iz istočne Bosne.³⁶ Također, Škola učenika u privredi bila je smještena u zgradi mektebi-ibtidajje/mualimhane od 1. aprila do 31. decembra 1954. godine. Za korištenje ove zgrade Narodni odbor Općine Visoko plaćao je zakupninu Vakufskom povjerenstvu u Visokom, i to 1.200 dinara mjesečno.³⁷

S obzirom na činjenicu da je u periodu od 1942. do 1959. godine zgrada korištena kao stambeni prostor, ona je u tom stanju dočekala i Zakon o nacionalizaciji, tako da je nacionalizovana kao stambena, a ne vjersko-obrazovna institucija. Da je mektebi-ibtidajja kojim slučajem služila svojoj prvobitnoj svrsi, onda bi ona bila izuzeta iz nacionalizacije na osnovu 11. člana *Zakona o nacionalizaciji*.³⁸

34 Arhiv GHB, Sidžil vakufnama III, str. 162, red. broj 798; Sidžil Sarajevskog šerijatskog suda, br. 53, str. 32; *Tārīḥ-i Anwarī*, sv. XVIII, str. 94-95.

35 Vidi: M. Berhamović, *Vakufi u Visokom*..., Prilog 39, str. 219-220.

36 Ibid., str. 48.

37 Vidi: Ibid., Prilog 38, str. 218.

38 Član 11. Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta glasio je: „Odredbе ovog zakona ne primjenjuju se na zgrade i prostorije koje služe vjerskim zajednicama za vršenje njihove vjerske djelatnosti, kao što su crkve, hramovi, kapele i bogomolje, manastiri i samostani, sjemeništa i vjerske škole, niti na zgrade koje služe kao župski, parohijski, biskupski, patrijaršijski i drugi slični dvorovi.” Cjelokupni tekst sadržan je u: „Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta”, *Službeni list FNRJ*, XIV, br. 52, 1958, str. 1221-1227.

Odbor Islamske zajednice, na čelu sa predsjednikom odbora šejhom Omerom Bukurevićem,³⁹ poslao je molbu Skupštini Općine Visoko, u kojoj je traženo da se zgrada denacionalizira. U kratkom vremenskom periodu zaprimljen je negativan odgovor, uz obrazloženje da Općina nije nadležna da rješava to pitanje.⁴⁰ Objekat koji je nekada bio dio vakufa Fatime-hatun danas se koristi kao stambena zgrada u vlasništvu privatnih lica.⁴¹

4. VAKUFNAMA UMIHANE-HATUN, KĆERKE HASAN-AGE⁴²

Umihana-hatun, kći Hasan-age, iz Šerefudinove mahale,⁴³ vakufnamom datiranom 5. rebiul-evvela 1256/7. maja 1840. godine uvakufila je trećinu prihoda od šest mlinova pod jednim krovom, smještenih na rijeci Fojnici u mjestu zvanom Bukovi.⁴⁴ Spomenuti mlinovi izgrađeni su na zemljištu Isabegova vakufa,⁴⁵ kojem se godišnje plaćala stara *mukata*.⁴⁶

Vakufnamom je naloženo da se od uvakufljenih prihoda, na ime godišnje stare mukate, treba izdvojiti 60 para i predati Isa-begovom vakufu. Zatim, od ostatka prihoda bilo je potrebno svake godine izdvojiti do 50 groša za klanje kurbana. Jedna trećina mesa trebala se podijeliti siromasima, druga pokloniti, a treća je sljedovala muteveliju vakufa. Kurbansku kožicu bilo je potrebno obraditi, te je prostrijeti u Hadži Muruvetovu džamiju u kasabi Visoko. Sevape od tog čina vakifa poklanja pred svoju dušu.

Također, svake godine bilo je potrebno izdvojiti 10 groša za eventualni popravak i održavanje drvenog mosta, smještenog na rijeci Fojnici u blizi-

39 O liku i djelu šejha Omera Bukurevića vidi: Mirsad Tabak, *Šejh hadži Omer ef. Bukurević – Nuri (1907-1997): Ašik i sufija*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2021.

40 Vidi: M. Berhamović, *Vakufi u Visokom...*, Prilog 41-42, str. 222-223.

41 Za podatke o sadašnjim vlasnicima vidi: M. Berhamović, *Vakufi u Visokom...*, str. 52-53.

42 U Sidžilu vakufnama III, str. 192, red. br. 889, naveden je podatak da se prijepis ove vakufname nalazi u Sidžilu Sarajevskog šerijatskog suda, br. 78, na str. 54. Uvidom u navedeni sidžil ustanovili smo da se prijepis nalazi na str. 51. i 52, a ne na str. 54, kako je ranije navedeno. Također, Muhamed Enveri Kadić je u svoju *Hroniku* uvrstio prijepis vakufname Umihane-hatun. Vidi: *Tārīḥ-i Anwarī*, sv. XXIII, str. 15-18.

43 Podrobnije podatke o ovoj vakifi pruža nam jedan hudžet visočkog kadije, datiran 21. zul-kadeta 1258/24. decembra 1842. godine, a koji se odnosi na spor oko ostavštine spomenute, prilikom kojeg je došlo do nagodbe da Umihanine unuke Nefisa i Hatidža, kćerke Mustafa-age, isplate ostalim nasljednicima 650 groša za njihova potraživanja. Na osnovu ovog hudžeta uvidamo da je Umihana-hatun, kći Hasan-age, iz Šerefudinove mahale, umrla devet mjeseci prije izdavanja navedenog hudžeta, tj. u mjesecu saferu 1258/mart-april 1842. godine. Vidi: Arhiv GHB, A-2325_TO.

44 Danas je ovo mjesto poznato kao selo *Buci*.

45 Riječ je o vakufu Isa-bega Ishakovića, koji je uvakufio četiri mlina na rijeci Željeznici (Fojnici) u Visokom. Vidi: H. Šabanović, „Dvije najstarije vakufname u Bosni”, str. 22.

46 *Mukata*: godišnja zakupnina.

ni mlinova. Potom, 30 groša za nabavku ulja za kandilje na munari Hadži Muruvetove džamije, koji će se paliti u noćima ramazana. U slučaju da od prihoda ostane viška novca, onda se on trebao utrošiti na održavanje navedenih mlinova.

Umihana-hatun je sebe postavila za muteveliju vakufa, a nakon njene smrti ta funkcija trebala je prijeći na njene unuke Hatidžu i Nefisu, kćerke Mustafa-age i vakifine kćerke Fatime.⁴⁷

5. VAKUFNAMA SEJIDA MUSTAFA-PAŠE, SINA SEJIDA OMERA TAHIR-BEGA⁴⁸

Sredinom mjeseca rebiul-evvela 1256/12–21. maja 1840. godine miralaj (zapovjednik) Bosne sejid Mustafa-paša Babić, sin sejida Omera Tahir-bega,⁴⁹ uvakufio je biblioteku za visočku Ahmed-efendijinu medresu.⁵⁰ Vakufnama o uvakufljenju ove biblioteke, pisana na arapskom jeziku, pohranjena je u Arhivu Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu, a naučno ju je obradio i predstavio Osman Lavić u radu publikovanom u *Analima Gazi Husrev-begove biblioteke*.⁵¹

Biblioteka sejida Mustafa-paše Babića sastojala se od osamdeset tri kodeksa, odnosno devedeset pet djela na orijentalnim jezicima. Sam vakif postavio je uvjet da se uvakufljene knjige ne smiju naslijediti, prodati niti u zalog dati, te da ne smiju ni koraka ni pedlja biti iznešene i o njima treba da se brine muderis spomenute medrese.

Sejid Mustafa-paša je i naknadno uvakufjavao knjige za visočku Ahmed-efendijinu medresu. Tome svjedoči i rukopis djela *Natā'ig al-afkār 'alā minah al-Gaffār*, koji se čuva u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, a koji se ne nalazi na spisku prvobitno uvakufljenih djela.⁵² Na naslovnoj stranici

47 O sudbini ovoga vakufa nismo pronašli valjane informacije.

48 Arhiv GHB, A-1331_TO; Sidžil Sarajevskog šerijatskog suda, br. 78, str. 7; *Tārīh-i Anwarī*, sv. XXIII, str. 19-20.

49 „Mustafa-paša Babić rođen je 1806. godine u Sarajevu. Tokom četrdeset godina društvenog angažmana u Bosni obavljao je dužnosti miralaja rezervnog sastava vojske Bosanskog sandžaka i muselima Sarajevskog i Banjalučkog kadiluka, te kadilukā Maglaja, Gračanice, Gradiške i Dervente. Omer-paša Latas protjerao ga je iz Bosne 1851. godine skupa s većom grupom sarajevskih uglednika. Umro je u Bursi 1853. godine.” Prema: Osman Lavić, „Mustafa-paša Babić i njegova rukopisna ostavština”, *Analī Gazi Husrev-begove biblioteke*, XXXIV, Sarajevo, 2013, str. 59.

50 Medresa je izgrađena 1838. godine dobrovoljnim doprinosima visočkih muslimana. Zemljište za izgradnju medrese poklonio je Ahmed-efendija Pinjagić, tako da je ona ponijela njegovo ime.

51 Vidi: O. Lavić, „Mustafa-paša Babić i njegova rukopisna ostavština”, str. 59-82.

52 Rukopis je pohranjen u Gazi Husrev-begovoj biblioteci pod brojem R-2131.

ovog djela nalazi se bilješka da je rukopis uvakufio sejid Mustafa-paša, vojni zapovjednik Bosne i Klisa, za medresu u kasabi Visoko 1256/1840. godine.⁵³ Mustafa-paša iste godine za Visočku medresu dodatno uvakufljava i djela *'Idda al-ḥiṣn al-ḥaṣīn min kalām sayyid al-mursalīn, Ḥawāṣṣ al-Qur'ān i Ḥawāṣṣ manāfi' al-asmā' al-ḥusnā*.⁵⁴ Također, u Orijentalnom institutu u Sarajevu pod brojem R-426 čuvao se i jedan primjerak Sa'dijevo *Būstāna*, koji je također posjedovao isti *ex libris* kao i prethodna djela.⁵⁵

Prvobitno uvakufljenim knjigama koje su se nalazile u Visočkoj medresi vremenom se gubi svaki trag, a pretpostavlja se da je ova biblioteka stradala u velikom požaru koji je zadesio Visoko 11. novembra 1911. godine.⁵⁶

6. VAKUFNAMA ERNEB-ZADE (ZEČEVIĆ) ALI-BEGA, SINA ABDI-BEGA⁵⁷

Uglednik i zamjenik visočkog muteselima,⁵⁸ Erneb-zade (Zečević) Ali-beg, sin Abdi-bega,⁵⁹ vakufnamom datiranom 19. džumadel-ahira 1273/14. februara 1857. godine uvakufljava vlastitu menzilhanu i jednu bašču u Hadži Ibrahimovoj mahali, potom jednu veliku bašču i tri manje, koje s njom graniče, u Šerefudinovoj mahali, te tri kasapska dućana i jednu pržionicu kahve u čaršiji.

53 Vidi: GHB, R-2131; Kasim Dobrača, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*, sv. II, Al-Furqan, Fondacija za islamsko naslijeđe & Rijaset Islamske zajednice u BiH, London – Sarajevo, 2002, str. 552.

54 GHB, R-2360/1-3.

55 Vidi: Salih Trako i Lejla Gazić, *Katalog rukopisa Orijentalnog instituta – lijepa književnost*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1997, str. 210.

56 O. Lavić, „Mustafa-paša Babić i njegova rukopisna ostavština”, str. 80.

57 Arhiv GHB, Sidžil vakufnama I, str. 22, red br. 323; Lejla Gazić, „Vakufnama Ali-bega, sina Abdi-begovog, Erneb-zade (Zečevića) iz Visokog iz 1273/1857”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 61/2011, Sarajevo, 2012, str. 437-442. Jedan primjerak integralnog prijevoda ove vakufname pohranjen je i u neobrađenoj arhivi MIZ-a Visoko.

58 U sidžilu Visočkog šerijatskog suda iz 1839. godine u nekoliko navrata je kao jedan od svjedoka (osm. *ṣūhūdū 'l-ḥāl*) potpisan Ali-beg Erneb-zade, poštovani vekil (zamjenik) visočkog muteselima. Vidi: HAS, Sidžil Visočkog šerijatskog suda, T-29, str. 21.

59 Erneb-zade/Erneb-oglu (Zečević) Ali-beg rođen je 1196/1781-82, a umro u mjesecu nisanu 1275/april-maj 1859. godine, te je sahranjen u haremu Šerefudinove džamije u Visokom, gdje mu se nalazi nišan. Bio je visokog rasta i bijele brade. Imao je četiri sina, i to Abdi-bega, rođenog 1223/1808-09. godine, Mehmed-bega, rođenog 1226/1811-12, Saliha, rođenog 1243/1827-28. i Muhameda, rođenog 1245/1829-30. godine. Vidi: Ramiza Smajić, *Osmanski popisni defteri stanovništva Visokog i okoline iz 1850. godine*, Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka, Sarajevo, 2022, str. 59-60; Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, Knjiga II, IP "Veselin Masleša", Sarajevo, 1977, str. 449.

Od prihoda uvakufljenih bašči naloženo je da se treba obezbijediti osvjetljenje Šerefudinove džamije, tačnije svake godine po pet oka loja za dva bakrena svijećnjaka koje je vakif poklonio, a sevapi su namijenjeni njemu i njegovom ocu. Za veliku svjetiljku koju je vakif postavio pred džamiju treba se nabaviti ulja onoliko koliko je potrebno za osvjetljenje u toku mjeseca ramazana, a sevapi od tog čina namijenjeni su njegovoj majci. Također, naloženo je da se treba obezbijediti ulje za 13 svjetiljki koje je vakif postavio unutar džamije, a sevape od toga poklanja svojoj supruzi Umija-hanumi.

Iz prihoda od zakupnine menzilhane i bašči izdvaja se suma za troškove obnove i popravke iste. Potom, iz prihoda od zakupnine tri dućana izdvaja se suma za vodu na česmi u hamamu, te za održavanje i popravke te česme. Iz prihoda od zakupnine pržionice kahve izdvaja se suma za popravke nove česme u čaršiji, koju je uvakufila vakifova kćerka Nefisa, te za popravke i obnove spomenutih dućana. Mutevelijom ovoga vakufa vakif je imenovao samog sebe dok je u životu, a nakon njegove smrti funkciju mutevelije trebaju preuzeti njegovi sinovi Abdulah-beg (Abdi-beg),⁶⁰ Mehmed-beg i Salih-beg.

Ali-begova uvakufljena menzilhana, koja je služila za prihvatanje i zamjenu konja u ondašnjem poštanskom saobraćaju, bila je smještena uz zapadnu stranu harema Hadži Ibrahimove (Pertačke) džamije, a vremenom je pretvorena u mekteb.⁶¹

Sudbina vakufa ove ugledne visočke porodice⁶² vrlo je zamršena. Na osnovu dopisa Vakufsko-mearifskog saborskog odbora u Sarajevu, koji je 1922. godine upućen Kotarskom vakufsko-mearifskom povjerenstvu u Visokom, vidljivo je da je spomenuto povjerenstvo pokrenulo tužbu protiv nasljednika Zečevića i Žigina/Žugina evladijet vakufa. Naime, Povjerenstvo je od nasljednika vakifa tražilo da priznaju evladijet vakufe Ali-bega (Alaj-bega) Zečevića i Salih-bega Žige/Žuge, i to u pogledu nekretnina. Iako je tužba pokrenuta prije 1910. godine, Okružni sud u Sarajevu se nije upustio u meritornu raspravu, jer su već tada poumivali pojedini nasljednici, tako da je postupak ostao mirovati.⁶³

Do 1938. godine nije se uspjelo održati ni prvo ročište, jer je pomrla većina tadašnjih tuženih, a neki su svoje dijelove nekretnina čak i otuđili. Također, u dopisu Vakufske direkcije u Sarajevu, koji je upućen iste godine, Vakufska

60 Kao i njegov otac, Abdulah-beg Erneb-zade često se pojavljuje kao svjedok u visočkom sidžilu. Vidi: HAS, Sidžil Visočkog šerijatskog suda, T-29, str. 34.

61 Ibrahim Krzović, „Arhitektura Visokog i okoline u periodu osmanske vlasti”, u: Aladin Husić ... [et al.], *Visoko i okolina...*, str. 237.

62 O ugledu porodice Zečević svjedoči i podatak da je Abdi-beg (Avdi-beg), sin gore navedenog vakifa Ali-bega Zečevića, bio odlikovan osmanskim *Medžidi* ordenom petog stepena. Vidi: BOA, A.}MKT.MHM., 454/10.

63 Vidi: Dopis br. 1692/922, od 6. augusta 1922. Neobrađena arhiva MIZ-a Visoko.

direkcija postavlja pitanje koliko je u konačnici isplativo da se ovaj sudski postupak nastavi, s obzirom na dosta velike troškove koje prihodi spomenutih vakufa ne bi mogli pokriti.⁶⁴ Iako se u dosjeu o vakufu Zečevića nalazi dopis koji sadrži konačni spisak nasljednika i njihovih nekretnina, nije poznat zvanični ishod ove parnice, kao ni dalja sudbina vakufa, počev od 1940. godine, kad je ovaj spisak i sastavljen.⁶⁵

7. ZABILJEŠKA IZ SIDŽILA O VAKUFU TABAČKOG ESNAFA⁶⁶

U sidžilu Visočkog šerijatskog suda iz 1868. godine, na osnovu zahtjeva tabačkog esnafa uvrštena je zabilješka o izgradnji i uvakufljenju jedne kafane u Tabhanskoj mahali. Zabilješka je datirana 15. nisan 1285/27. aprila 1869. godine, a u njoj se navodi da je tabački esnaf, zarad Božijega zadovoljstva, nanovo izgradio jednu kafanu. Ona je izgrađena i uvakufljena u svrhu obnove Tabhanske džamije u Visokom, tako da je od strane spomenutog esnafa za muteveliju ovoga vakufa imenovan tabak Čabaravdić mula Salih, sin hadži Muhameda.⁶⁷

Kratka zabilješka iz sidžila ne nudi detaljnu lokaciju kafane, no kako je vakuf Tabhanske džamije bio jedan od skromnijih visočkih vakufa, moguće je pretpostaviti da se ona nalazila na mjestu jedne od dvije najamne poslovne zgrade koje su pripadale vakufu Tabhanske džamije, te su bile smještene u njenoj neposrednoj blizini. Obje zgrade su 26. decembra 1958. godine nacionalizirane i postale su društvena svojina nepokretnosti.⁶⁸

Vakufska zgrada, koja je u periodu nacionalizacije bila zavedena pod katastarskom česticom br. 4/164,⁶⁹ sada je 1/1 u vlasništvu Općine Visoko, i to s trajnim pravom korištenja zemlje i pravom raspolaganja.⁷⁰ Druga zgrada, zavedena pod česticom br. 3/56,⁷¹ poznata kao "Tekstil", privremenim rješenjem vraćena je na korištenje MIZ-u Visoko, do donošenja zakona o restituciji.⁷² Na zemljištu ove vakufske zgrade 2015. godine izgrađen je Trg žrtava

64 Dopis br. 5638/38, od 7. aprila 1938. Neobrađena arhiva MIZ-a Visoko.

65 Vidi: Dopis br. 779/38, od 15. januara 1940. Neobrađena arhiva MIZ-a Visoko.

66 HAS, Sidžil Visočkog šerijatskog suda, T-198, fol. 1b.

67 Rođen je 1226/1811-12. godine. Bio je nastanjen u Šerefudinovoj mahali, a i njegov otac Muhamed, sin Abdulaha, pripadao je tabačkom esnafu. Vidi: R. Smajić, *Osmanski popisni defteri...*, str. 45.

68 Neobrađena arhiva MIZ-a Visoko. Vidi: M. Berhamović, *Vakufi u Visokom...*, Prilog 55, str. 240.

69 Sada je zavedena pod kat. čest. br. 730.

70 Arhiv Zemljišnoknjižnog ureda Visoko, z. ul. br. 975.

71 Sada je zavedena pod kat. čest. br. 3457.

72 Neobrađena arhiva MIZ-a Visoko. Vidi: M. Berhamović, *Vakufi u Visokom...*, Prilog 105, str. 314-315.

genocida u Srebrenici, a zamjena nekretnina koju je svojevremeno predlagalo Općinsko vijeće Visoko do sada nije realizovana.⁷³

8. VAKUFNAMA NEFISE-HATUN, KĆERKE MEHMED-BEGA⁷⁴

Nefisa-hatun, kći Mehmed-bega, nastanjena u Šerefudinovoj mahali u kasabi Visoko, vakufnamom datiranom 23. muharrema 1297/6. januara 1880. godine, uvakufjuje dio u jednoj bašči koja je pripadala njoj i njenoj kćerki Derviši, a koja se nalazila u Hadži Ibrahimovoj mahali. Uvakufljena bašča bila je omeđena bašćom jevreja Salamona, sina Adama, s jedne strane, s druge strane bašćom Alagić Mehmed-efendije, sina Alije, s treće strane kućama i bašćama Mehanović hadži Mustafe i Saliha, sinova hadži Mehmeda,⁷⁵ i Ahmed-age, sina hadži Mustafe, i sa četvrte strane javnim putem. Pored ove bašče, Nefisa-hatun uvakufila je i jedan hambar koji je bio njena zasebna imovina.

Za muteveliju spomenutog vakufa imenovan je Ahmetagić Ahmet-aga, sin hadži Mustafe, koji je bio nastanjen u Hadži Ibrahimovoj mahali. Vakufnamom je mutevelija bio obavezan izdavati bašču i hambar pod zakonski zakup, a svake godine od dobitka i prinosa trebalo se izdvojiti 80 groša za učiteljicu u ženskom mektebu koji se nalazio u Hadži Ibrahimovoj mahali.

Na osnovu ove vakufname saznajemo da se u visočkoj Hadži Ibrahimovoj mahali nalazio i jedan ženski mekteb. U gruntovnom izvratku Katastarske općine Visoko br. 766, sastavljenom 1894. godine, a ovjerenom 1911. godine, a koji se odnosi na vlasništvo vakufa Hadži Ibrahimove džamije, ne pronalazimo katastarsku česticu pod kojom je upisan ovaj mekteb.⁷⁶ To bi značilo da je ženski mekteb funkcionisao još nedugo nakon izdavanja ove vakufname 1880. godine, kada mu se gubi svaki trag.

73 Vidi: M. Berhamović, *Vakufi u Visokom...*, str. 124-125.

74 Original vakufname nalazi se u privatnom vlasništvu Mugdima Kadića iz Tešnja. Integralni prijevod vakufname objavljen u: Nedim Zahirović, „Vakufnama Nefise-hatun iz Visokog iz 1880. godine”, str. 135-143.

75 Bašča s kojom graniči pripadala je Mustafi, sinu hadži Mehmeda Mehanovića, koji je u Visokom uvakufio jedan veliki han sa četiri dućana, pekaru i šest odaja iznad pekare. Vidi: Arhiv GHB, Sidžil vakufnama II, str. 63-64, red. br. 393.

76 Arhiv Vakufske direkcije u Sarajevu, br. 766, god. 1911.

9. VAKUFNAMA ŠEJHA HAFIZA HUSNI-EFENDIJE NUMANAGIĆA, SINA IBRAHIM-AGE (I)⁷⁷

Vakufnamom izdatom 7. rebiul-evvela 1322/22. maja 1904. godine, šejh hafiz Husni-efendija Numanagić, sin Ibrahim-age,⁷⁸ uvakufљуje jednu kuću koja je obuhvatala bašču, avliju i jednu štalu. Spomenuta kuća bila je zavedena pod brojem 657 gruntovnog uloška, te pod česticama br. 4/159 i 4/160.

Kao uvjet uvakufljenja šejh Husni-efendija je u svojoj vakufnami naveo da se uvakufljena kuća sa navedenom imovinom treba koristiti kao nakšibendijska tekija, te da se u njoj u blagoslovljenim noćima treba obavljati zikr. Husni-efendija je sebe postavio za muteveliju vakufa i šejha novoosnovane nakšibendijske tekije.

Uvakufljena kuća funkcionisala je kao tekija sve do 1952. godine, kada je zvanično zabranjen rad tekija u NR BiH.⁷⁹ Sve do 70-ih godina prošloga stoljeća tekija je služila kao stambeni objekat u kojem su prvobitno bili smješteni muhadžiri iz istočne Bosne, a kasnije i drugi stanari. U tom periodu, zikr koji je vakufnamom propisan da se obavlja premješten je u Hadži Ibrahimovu džamiju, te se povremeno obavljao u određenim privatnim kućama. Tekija je tek 1968. godine nastavila sa svojim radom, te je bila među prvim tekijama u Bosni i Hercegovini koje su javno počele obavljati zikr.⁸⁰

U periodu nacionalizacije vakufske imovine u Bosni i Hercegovini Visočka tekija bila je izuzeta iz nacionalizacije zato što su objekti građeni od ćerpića, kratkog vijeka trajanja, male površine i ruševnog stanja izuzimani iz navedenog procesa.⁸¹

Nova i obnovljena zgrada tekije svečano je otvorena u decembru 1995. godine, kada je na čelu tekije bio šejh hadži Omer Bukurević.⁸² Tekija je i danas u funkciji, te je u vlasništvu MIZ-a Visoko.⁸³

77 Arhiv GHB, Sidžil vakufnama II, str. 57, red. br. 389.

78 Više o životu i djelu Husni-efendije Numanagića vidi u: Amela Numanagić, *Hadži hafiz Husni efendija Numanagić: Šejh i muftija na razmeđu vremena*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2013.

79 „Odluka o prestanku rada tekija u NR BiH”, *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u FNRJ*, III, br. 5-7, 1952, str. 199.

80 M. Tabak, *Šejh hadži Omer ef. Bukurević...*, str. 43-45.

81 Vidi: M. Berhamović, *Vakufi u Visokom...*, Prilog 66, str. 260.

82 A. Numanagić, *Hadži hafiz Husni efendija Numanagić...*, str. 107.

83 Arhiv Zemljišnoknjižnog ureda Visoko, br. grunt. ul. 1697, k.č. br. 813.

10. VASIJETNAMA MUSTAFA-AGE, SINA HADŽI MEHMEDA MEHANOVIĆA⁸⁴

Vasijetnamom datiranom 20. redžeba 1308/1. marta 1891. godine Mustafa-aga, sin Zlatke i hadži Mehmeda Mehanovića (Hadžimehanovića), rođen 1246/1830-31. godine,⁸⁵ uvakufio je na carskoj čaršiji u Visokom jedan veliki han sa četiri dućana, pekaru i šest odaja iznad pekare.

Vasijetnamom je naloženo da se od prihoda vakufa pred dušu vakifa pro- uče po dvije hatme svaki ramazan. Učenje treba da počne prvog dana ramaza- na, tako što će se u Šerefudinovoj džamiji iza podne-namaza okupiti trideset učevnih učača, kojima će se podijeliti džuzovi. Učači su obavezni svaki džuz proučiti po dva puta, a za svaki proučeni džuz ih sljeduju po dva groša. Također, muderis u Visočkoj medresi obavezan je pratiti i nadgledati učenje, a za svaki dan nadziranja učenja sljeduje ga po šest groša. Potom je nare- dio da se od prihoda izdvoji devet groša za vasi-muhtara i vasi-nazira, te je odredio određenu sumu novca koja se treba isplaćivati imamima Šadrvarske, Rosuljačke i Alaudinove džamije. Za vasi-muhtara imenovao je svoga sina Ševkija, a za vasi-nazira svoga brata Ali-agu.

S obzirom na to da je veliki han sa četiri dućana bio smješten na carskoj/ glavnoj čaršiji,⁸⁶ pretpostavljamo da je riječ o hanu koji se nalazio na Sebilju u Visokom. Naime, poznato je da su se na samom ulazu u Visoko, tačnije u Vratnici, nalazila dva hana, te dva u visočkom selu Hlapčevići.⁸⁷ Kada je riječ o gradskoj jezgri, Kreševljaković navodi da se u Visokom zna za dva-tri hana, od kojih je najstariji onaj smješten kod Ajas-pašinog hamama⁸⁸ koji se, opet prema navodima Kreševljakovića, nalazio u maloj ulici na protivnoj strani od medrese i o čijem je postojanju jedno vrijeme svjedočila „hamam-česma”.⁸⁹ Danas se ta ulica zove Muftije Numanagića, a Visočani još uvijek jedan dio ovog sokaka nazivaju ”Hamam”.⁹⁰

Drugi poznati han bio je smješten na Sebilju, u najživljem dijelu grada, a o njegovom postojanju i izgledu svjedoče fotografije nastale krajem XIX

84 Arhiv GHB, Sidžil vakufnama II, str. 63-64, red. br. 393.

85 Podatke o vakifu crpimo iz teksta navedene vakufname.

86 U vakufnami stoji: *Sûk-ı sulţânide bulunan ma'lûmü'l-ĥudûd bir 'aded hân-ı kebîr ma'a dört bâb dükân...* Vidi: Arhiv GHB, Sidžil vakufnama II, str. 63-64, red. br. 393.

87 Vidi: Hamdija Kreševljaković, *Hanovi i karavansaraji u Bosni i Hercegovini*, Naučno društvo NR BiH, Djela, knj. VIII, Sarajevo, 1957, str. 150.

88 H. Kreševljaković, „Visoko”, str. 82.

89 Vidi: Ibid., str. 77.

90 *Hamamom* se naziva predio raskrsnice ulica Muftije Numanagića, Zečevića i Iznad Duvara. Među starijim življem još uvijek ima onih koji se iz priča sjećaju gore navedene „hamam-česme”.

i početkom XX stoljeća.⁹¹ Kako navodi Ibrahim Krzović, zgrada hana ličila je na veću kuću, s tim što je u prizemlju imala dućane. Ukoliko uzmemo u obzir još i opis hana koji je sadržan u vasijetnami, možemo sa velikom sigurnošću pretpostaviti da je han na Sebilju bio zadužbina Mustafa-age Hadžimehanovića. Danas ne postoji ni trag zgrade hana, a zemljište na kojem se nalazio trenutno je u vlasništvu Općine Visoko.⁹²

11. VAKUFNAME ORUČ HADŽI ABDULAH-AGE I ALI-AGE, SINOVA HADŽI HUSEJNA⁹³

Dvojica braće iz visočke porodice Oruč, Abdulah-aga (Abdi-aga/Avdaga) i Ali-aga (Alijaga), sinovi hadži Husejna, zajedno su osnovali evladijet vakuf, te izdali dvije zasebne vakufname. Vakufname su datirane 7. rebiul-evvela 1322/22. maja 1904. godine.

Braća Oruč, kao suvlasnici, uvakufili su dva ćepenka dućana u prizemlju i tri odaje u gornjem boju objekta koji je u gruntovnici bio zaveden pod brojem 660, a objekat se nalazio u Šerefudinovoj mahali u kasabi Visoko.⁹⁴ Dućan je graničio s istočne strane javnim putem, sa zapadne zemljištem Ćeso Hasana i suvlasnika, sa južne strane zemljištem Kazija hadži Saliha⁹⁵ i Mataradžija Paše, a sa sjeverne zemljištem Ahić Mustafa-efendije i suvlasnika.

Vakifi su kao uvjet naveli da se od prihoda vakufa popravljaju i održavaju navedene nekretnine, a da se po 60 kruna godišnje troši za potrebe nakšibendijske tekije u navedenoj kasabi. Ako bi vremenom tekija nestala, spomenuti iznos trebao se trošiti za potrebe Ahmed-efendijine medrese u Visokom, a višak koji ostane nužno je bilo dati vakifovim sinovima, tj. Hamzi i Vejsilu, sinovima hadži Abdulah-age, te Muhamedu i Mustafi, sinovima Ali-age, a poslije njihove smrti njihovim potomcima u jednakim dijelovima, sve do izumiranja loze Oruča.

Površina uvakufljenog dućana sa dva ćepenka iznosila je 28 m², a upisana je u gruntovni uložak br. 660, pod katastarskom česticom br. 4/169.⁹⁶ Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu je 7. aprila 1905. godine dozvolila

91 Vidjeti sliku br. 19, objavljenu u: I. Krzović, „Arhitektura Visokog...”, str. 235.

92 Arhiv Zemljišnoknjižnog ureda Visoko, zk. ul. br. 975, kat. čest. br. 1019 i br. 1020.

93 Arhiv GHB, Sidžil vakufnama II, str. 55, red br. 387; str. 56, red. br. 388. Prijepisi vakufnama nalaze se i u neobrađenoj arhivi MIZ-a Visoko. Neobjavljeni integralni prijevod hadži Ali-agine vakufname pohranjen je u Arhivu Gazi Husrev-begove biblioteke pod signaturom AB-22-820_1881, a prijevod je sačinio Salih Trako.

94 Uvakufljena nekretnina nalazila se na mjestu preko puta današnje Pošte u Visokom. Vidi: M. Berhamović, *Vakufi u Visokom...*, str. 80.

95 Više podataka o hadži Salihu kao vakifu donosimo u nastavku rada.

96 Neobrađena arhiva MIZ-a Visoko.

da se evladijet vakuf braće Oruč pridoda vakufu Nakšibendijske tekije u Visokom, koju je uvakufio šejh Husni-efendija Numanagić.⁹⁷

Abdulah-aga je sebe imenovao za muteveliju vakufa, i to dok je u životu, a nakon njegove smrti funkciju mutevelije trebao je preuzeti njegov najstariji sin Hamza. Isti slučaj je i sa njegovim bratom Ali-agom, koji je imenovao svoga sina Muhameda da obavlja funkciju mutevelije nakon njegove smrti. Ali-aga Oruč je također bio i mutevelija vakufa Visočke tekije i Musale.⁹⁸

Vakufsko-mearifski saborski odbor u Sarajevu uputio je 1921. godine dopis Kotarskom vakufsko-mearifskom povjerenstvu u Visokom, u kojem skreće pažnju na neodrživost vakufa koji posjeduje dvojicu mutevelija, stoga poziva da se postavi jedan mutevelija koji će upravljati cjelokupnim evladijet vakufom Oruča. Iste godine, mutevelijom navedenog vakufa postavljen je Ali-aga Oruč.⁹⁹

Ovaj vakuf funkcionisao je sve do 1978. godine, mada je i ranije izgubio svoju svrhu jer se nasljednici Ali-age Oruča nisu pridržavali propisa vakufname. Nakon tužbe Ismeta Oruča, unuka Ali-age, koji je tužio Islamsku zajednicu te tražio povrat imovine, Općinski sud u Visokom mu je vakufsku nekretninu dodijelio u privatno vlasništvo.¹⁰⁰ Nakon presude, Odbor IVZ-a Visoko uložio je žalbu, a u konačnici Okružni sud u Sarajevu odbio je uloženu žalbu i potvrdio prvostepenu presudu.¹⁰¹

12. VASIJETNAMA HADŽI SALIH-AGE KAZIĆA/KAZIJE, SINA MUSTAFE¹⁰²

U procesu obrade vakufnama i arhivske građe naišli smo i na još jednu vasijetnamu. Naime, ona se nalazi u Sidžilu vakufnama III, a njen prijepis i integralni prijevod pohranjeni su u neobrađenoj arhivi MIZ-a Visoko. Riječ je o vasijetnami hadži Saliha Kazića/Kazije,¹⁰³ sina Mustafe, iz Hadži Muruvetove mahale, datiranoj 16. rebiul-ahira 1333/3. marta 1915. godine.

97 Izvještaj br. 47.239/1, od 7. aprila 1905. Neobrađena arhiva MIZ-a Visoko.

98 Predmet imenovanja mutevelije vakufa Nakšibendijske tekije u Visokom, br. 678, od 18. oktobra 1918. Neobrađena arhiva MIZ-a Visoko.

99 Dopis br. 9666/20, od 23. januara 1921. Neobrađena arhiva MIZ-a Visoko.

100 Presuda br. P:48/78, od 30. augusta 1978. godine. Vidi M. Berhamović, *Vakufi u Visokom...*, Prilog 63, str. 249-253.

101 GŽ. br. 1390/79, od 16. maja 1979. Vidi: M. Berhamović, *Vakufi u Visokom...*, Prilog 64, str. 254-257.

102 Arhiv GHB, Sidžil vakufnama III, str. 29-30, red broj. 634. Neobrađena arhiva MIZ-a Visoko.

103 U Sidžilu vakufnama III, kao i u prijepisu i integralnom prijevodu vasijetname pohraene u Arhivu MIZ-a Visoko, Salih-agino prezime je napisano kao Kazić (osm. *Kaziç*).

U vasijetnami Salih-aga je ostavio jednu trećinu svog imetka da se potroši za ukup, *iskat*¹⁰⁴ i u dobrotvorne svrhe, tačnije 775 kruna, a za ostatak naložio da se preda Kotarskom vakufsko-mearifskom povjerenstvu u Visokom. Spomenuto povjerenstvo bilo je obavezno da svotu od 600 kruna koristonosno uloži, da se od dobiti obezbijedi paljenje dvije lampe u Rosuljačkoj džamiji, te da se svake godine zakolje po jedan kurban i podijeli siromasima. Preostali novac određen je da se utroši za popravak i namještaj (prostitirke) džamija, mesdžida i mekteba u Visokom.

Za izvršenje vasijeta imenovao je bratića hadži Jusuf-agu Kaziju za vasi-muhtara, te drugog bratića Abdulaha Kaziju za vasi-nazira. Međutim, kako su se navedeni vasi-muhtar i vasi-nazir u trenutku oporučiteljeve smrti nalazili na odsluženju vojnog roka, te samim tim bili spriječeni da izvrše vasijet, Šerijatski sud u Visokom imenovao je Mustafa-efendiju Limu skrbnikom za vasi-muhtara, a Husejn-efendiju Kaziju skrbnikom za vasi-nazira.¹⁰⁵

Od vasijetom uvakufljene svote 14. januara 1917. godine izdvojena je suma novca u iznosu od 500 kruna za nabavku namještaja Alaudin Kebir (Šadrvarske) džamije, te 100 kruna Mustafa-efendiji Špiljaku, mujezinu spomenute džamije, a jedan dio utrošen je na izgradnju muške mektebi-ibtidaije u Visokom.¹⁰⁶ Iste godine zaklan je i kurban koji je koštao 80 kruna, a čija se kupovina finansirala od dobiti uvakufljene svote.¹⁰⁷ Na osnovu nama dostupne arhivske građe pouzdano zaključujemo da se osvjetljavanje džamije i klanje kurbana sprovodilo sve do 1921. godine,¹⁰⁸ međutim, nije isključena mogućnost da je to sprovedeno i u kasnijem periodu.

U kasnijoj dokumentaciji ono se navodi kao *Kazija*, što je jedno od danas postojećih prezimena u Visokom.

104 *Iskat* je termin koji podrazumijeva iskup, tj. novčanu naknadu za pojedine vjerske propuste, kao npr. namaz, post, zekat te krivo izrečene zakletve.

105 Odluka br. 956/16, 26. august 1916. Neobrađena arhiva MIZ-a Visoko.

106 Zaključak Kotarskog vakufsko-mearifskog povjerenstva u Visokom od 14. januara 1917. Neobrađena arhiva MIZ-a Visoko.

107 Izvještaj Vakufsko-mearifskog saborskog odbora u Sarajevu, br. 5921/17, od 8. maja 1917. Neobrađena arhiva MIZ-a Visoko.

108 Nalog Vakufsko-mearifskog saborskog odbora u Sarajevu, br. 1640/21, od 8. augusta 1921. godine. Neobrađena arhiva MIZ-a Visoko.

13. VAKUFNAMA HADŽI HAFIZA HUSNI-EFENDIJE NUMANAGIĆA, SINA IBRAHIM-AGE (II)¹⁰⁹

Ranije spomenuti šejh hafiz Husni-efendija Numanagić, sin umrlog Ibrahim-age, još jednom vakufnamom, datiranom 25. šabana 1335/15. juna 1917. godine, uvakufio je jednu njivu, zvanu Ljetovik, u površini od sedam četvornih dunuma, koja je u gruntovnici bila zavedena na ime vakifa, i to na gruntovnom ulošku br. 1431, pod česticom br. 322/1.

Navedena njiva, koja je kupljena uz pomoć visočkih derviša, sa svim što joj pripada, vakufnamom se pridodaje vakufu Nakšibendijske tekije, ranije osnovane u Šerefudinovoj mahali u Visokom. Kao uvjet uvakufljenja navedeno je da osoba koja bude šejh u navedenoj tekiji treba lično ili posredno obrađivati njivu i plodove koristiti za sebe i svoju porodicu. Kako vakufnamom nije imenovan mutevelija vakufa, hadži hafiz Husni-efendija Numanagić opunomoćio je hafiza Nezira Hadžimejlića¹¹⁰ da sprovede uvakufljenje njive Ljetovik.¹¹¹

Ovaj vakuf ostao je u sklopu Visočke tekije te kao takav preživio i proces nacionalizacije vakufske imovine. Međutim, 1972. godine Opštinski sekretarijat za opštu upravu i društvene službe SO Visoko uzurpirao je i u doslovnom smislu oteo vakufsko vlasništvo nad njivom Ljetovik, što je razvidno iz rješenja o oduzimanju spomenutog posjeda. U rješenju je navedeno da se zemljište oduzima u svrhu urbanizacije i stambene gradnje naselja Novo Brdo i stambenih zgrada koje će naseliti lica čije su kuće ranije srušene radi gradnje obdaništa.¹¹² Ovo rješenje je sprovedeno u djelo, te se i danas na Novom Brdu u Visokom nalazi naselje Ljetovik, koje je jednim dijelom izgrađeno na zemlji vakufa Visočke tekije.

14. DAROVNI UGOVOR/VAKUFNAMA NA BOSANSKOM JEZIKU VAKIFA HADŽI ALI-AGE ORUČA, SINA HADŽI HUSEJNA¹¹³

Iako je naše interesovanje usmjereno ka dokumentima nastalim na osmansko-turskom jeziku, smatramo da je neizostavno navesti i ovu vakufnamu, tačnije darovni ugovor, koji je u uskoj vezi sa ranije navedenim vakufom

109 Arhiv GHB, A-4867_V-233. Minka Memija, „Nad jednom vakufnamom”, *Islamska misao*, XII, br. 139, 1990, str. 61-62. Integralni prijevod ove vakufname sačinio je Salih Trako, a pohranjen je u Arhivu GHB, AB-22-820_1881.

110 Hafiz Nezir-efendija Hadžimejlić je 15. marta 1915. godine postavljen za šejha Visočke tekije. Vidi: Arhiv GHB, AB-1-120_1915.

111 Neobrađena arhiva MIZ-a Visoko. Vidi: M. Berhamović, *Vakufi u Visokom...*, Prilog 87, str. 289.

112 Ibid., Prilog 88, str. 290.

113 Darovni ugovor od 20. novembra 1930. Neobrađena arhiva MIZ-a Visoko.

Nakšibendijske tekije u Visokom i evladijet vakufom braće Oruč. Naime, Ali-aga Oruč, sin Husejna, darovnim ugovorom datiranim 20. novembra 1930. godine vakufu Visočke tekije u Šerefudinovoj mahali darovao je oranicu Borak. Uvakufljena oranica Borak nalazila se u katastarskoj općini Kula Banjer u Visokom, a bila je zavedena u gruntovni uložak br. 114, pod česticom br. 262. Površina ove oranice iznosila je 10 dunuma i 160 m².

Vakif tekstom darovnog ugovora ostaje uživalac ove oranice sve dok je živ, a nakon njegove smrti ona se pridodaje vakufu Nakšibendijske tekije u Visokom. Ali-aga Oruč naložio je da se od prihoda ovoga vakufa podmire sve dažbine te da se svake godine u tekiji prouči hatma pred njegovu dušu, a sav ostatak prihoda pripada šejhu tekije koji je dužan da nadgleda učenje hatme. Za muteveliju ovoga vakufa imenovan je Mehaga Oruč.

S obzirom na to da se ova oranica nalazila izvan užeg gradskog jezgra, ona nije bila u interesu vlasti koje su radile na procesu nacionalizacije vakufske imovine, tako da je do danas opstala kao vakuf. Oranica Borak trenutno ima površinu od 10 dunuma i 589 m², a zavedena je u gruntovnom ulošku br. 314, pod česticom br. 413, te je u vlasništvu IZ BiH – Medžlis IZ Visoko – Vakuf džemata Arnautovići.¹¹⁴ Ostaje nedoumica kako je oranica Borak, koja je bila Ali-agin vakuf, prvobitno uknjižena kao vakuf tekije Šerefudin mahale u Visokom,¹¹⁵ postala vlasništvo vakufa džemata Arnautovići.¹¹⁶

Zaključak

Nakon kraćeg pregleda najznačajnijih visočkih vakufa nastalih u periodu od XV do XVIII stoljeća, u radu su predstavljene vakufname i srodni dokumenti koji se odnose na vakufe osnovane u urbanom dijelu grada u periodu od XVIII do XX stoljeća. Sve vakufname, izuzev jednog darovnog ugovora, pisane su na osmansko-turskom jeziku, a pohranjene su u bosanskohercegovačkim arhivima.

Analizirajući devet vakufnama, dvije vasijetname, zatim jedan hudžet, zabilješku iz sidžila i jedan darovni ugovor, predstavljeno je ukupno četrnaest visočkih vakufa. Svaki vakuf obrađen je zasebno, na način da su prvenstveno ponuđeni podaci o vakufnami ili dokumentu o uvakufljenju, potom vakifu, predmetu vakufa i upravitelju, tj. muteveliji. Osim navedene obrade, nastojali smo ući u trag sudbini svakog analiziranog vakufa. Na osnovu nama dostupne arhivske građe uspjeli smo locirati vakufe, te povezati tok od njihovog osnivanja, preko procesa nacionalizacije i uzurpacije, pa sve do današnjeg stanja.

114 Arhiv Zemljišnoknjižnog ureda Visoko, zk. ul. br. 314.

115 Arhiv Zemljišnoknjižnog ureda Visoko, br. grunt. ul. 114, kat. čest. br. 262.

116 Arhiv Zemljišnoknjižnog ureda Visoko, zk. ul. br. 314.

Da se zaključiti da su Visočani u periodu od XVIII do XX stoljeća uvakufjivali kuće, bašče, određene svote novca, obrazovne ustanove, biblioteke, menzilhane, kasapske dućane, pržionice kahve, mlinove, kafane, hanove, pekare i druge objekte. U većini slučajeva prihvodi od uvakufljenih objekata i zemlje bili su namijenjeni za održavanje obrazovnih ustanova, te održavanje, osvjetljavanje ili pak zastiranje visočkih vjerskih objekata – džamija i tekija. Nerijetko su vakifi kao uvjet vakufa postavljali učenje hatme pred njihovu dušu, što je danas u potpunosti zaboravljeno, tako da ovaj rad može poslužiti i kao podsjetnik na zaboravljene visočke dobrotvore i njihove zadužbine.

IZVORI I LITERATURA

Neobjavljeni izvori

Arhiv GHB, A-1331_TO; A-2325_TO; A-4341_TO; A-4867_V-221; A-4867_V-233; A-4867_V-312; AB-1-120_1915; AB-22-820_1881
Arhiv GHB, Sidžil Sarajevskog šerijatskog suda, br. 1a; br. 2; br. 53; br. 77; br. 78
Arhiv GHB, Sidžil vakufnama I-III
Arhiv Vakufske direkcije u Sarajevu
Arhiv Zemljišnoknjižnog ureda u Visokom
BOA, A.}MKT.MHM., 454/10
HAS, Sidžil Visočkog šerijatskog suda, T-29; T-198
[Qāḍī-zāde, Muḥammad Anwarī] *Tārīḥ-i Anwarī*, R-7318; R-7323, Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu
Neobrađena arhiva MIZ-a Visoko

Objavljeni izvori

Berhamović, Mustafa, *Vakufi u Visokom: Nacionalizacija i povrat (1945-2021)*, Medžlis Islamske zajednice Visoko; Vakufska direkcija Sarajevo, Sarajevo, 2023.
Bosna Hersek Vakfiyeleri, Cilt I-IV, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2016.
Zahirović, Nedim, „Vakufnama Nefise-hatun iz Visokog, iz 1880. godine”, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, XXVII-XXVIII, Sarajevo, 2008, str. 135-143.

Literatura

Čar-Drnda, Hatidža, „Visoko u sastavu Osmanskog Carstva - XV i XVI stoljeće”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 40/1990, Sarajevo, 1991, str. 193-217.

- Čolić, Ljiljana, *Osmanska diplomatika sa paleografijom*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005.
- Dobrača, Kasim, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*, sv. II, Al-Furqan, Fondacija za islamsko naslijeđe & Rijaset Islamske zajednice u BiH, London – Sarajevo, 2002.
- Fajić, Zejnil, „Popis vakufnama iz Bosne i Hercegovine koje se nalaze u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu”, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, V-VI, Sarajevo, 1978, str. 245-302.
- Gadžo-Kasumović, Azra, „O sidžilima u Gazi Husrev-begovoj biblioteci”, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, XXI-XXII, Sarajevo, 2003, str. 41-84.
- Gadžo-Kasumović, Azra, „Vasijjetname na osmanskome jeziku”, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, XXV-XXVI, Sarajevo, 2007, str. 45-86.
- Gazić, Lejla, „Vakufnama Ali-bega, sina Abdi-begovog, Erneb-zade (Zečevića) iz Visokog iz 1273/1857”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 61/2011, Sarajevo, 2012, str. 437-442.
- Husić, Aladin, „Vakuf i vakifi u Visokom”, u: Husić, Aladin ... [et al.], *Visoko i okolina kroz historiju II: Osmanski period*, JU „Zavičajni muzej” Visoko, Visoko, 2021, str. 90-101.
- Kasumović-Gadžo, Azra, *Katalog osmanskih dokumenata (I)*, Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, Sarajevo, 2018.
- Kreševljaković, Hamdija, „Džamija i vakufnama Muslihudina Čekrekčije”, *Glasnik Islamske vjerske zajednice Kraljevine Jugoslavije*, VI, br. 1, 1938, str. 17-38.
- Kreševljaković, Hamdija, *Hanovi i karavansaraji u Bosni i Hercegovini*, Naučno društvo NR BiH, Djela, knj. VIII, Sarajevo, 1957.
- Kreševljaković, Hamdija, „Visoko”, *Novi Behar*, VIII, br. 5-7, 1934, str. 77-86.
- Kreševljaković, Hamdija, „Visoko” (Svršetak), *Novi Behar*, VIII, br. 8, 1934, str. 134-136.
- Krzović, Ibrahim, „Arhitektura Visokog i okoline u periodu osmanske vlasti”, u: Husić, Aladin ... [et al.], *Visoko i okolina kroz historiju II: Osmanski period*, JU „Zavičajni muzej” Visoko, Visoko, 2021, str. 203-277.
- Lavić, Osman, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*, sv. XV, Al-Furqan, Fondacija za islamsko naslijeđe i Rijaset Islamske zajednice u BiH, London – Sarajevo, 2006.
- Lavić, Osman, „Mustafa-paša Babić i njegova rukopisna ostavština”, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, XXXIV, Sarajevo, 2013, str. 59-82.
- Memija, Minka, „Nad jednom vakufnamom”, *Islamska misao*, XII, br. 139, 1990, str. 61-62.

- Mujezinović, Mehmed, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, Knjiga II, IP "Veselin Masleša", Sarajevo, 1977.
- Numanagić, Amela, *Hadži hafiz Husni efendija Numanagić: Šejh i muftija na razmeđu vremena*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2013.
- „Odluka o prestanku rada tekija u NR BiH”, *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u FNRJ*, III, br. 5-7, 1952, str. 199.
- Omanović-Veladžić, Alma, *Hronika Muhameda Enverija Kadića kao izvor za izučavanje kulturne historije Bosne i Hercegovine*, Univerzitet u Sarajevu - Orijentalni institut, Posebna izdanja LXV, Sarajevo, 2021.
- Smajić, Ramiza, *Osmanski popisni defteri stanovništva Visokog i okoline iz 1850. godine*, Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka, Sarajevo, 2022.
- Šabanović, Hazim, „Dvije najstarije vakufname u Bosni”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, II/1951, Sarajevo, 1952, str. 5-38.
- Tabak, Mirsad, *Šejh hadži Omer ef. Bukurević – Nuri (1907-1997): Ašik i sufija*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2021.
- Trako, Salih; Gazić, Lejla, *Katalog rukopisa Orijentalnog instituta – lijepa književnost*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1997.
- Zlatar, Behija, „O bosanskom sandžakbegu Skender-paši i njegovim potomcima”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 61/2011, Sarajevo, 2012, str. 319-350.
- Zlatar, Behija, „Popis vakufa u Bosni iz prve polovine XVI vijeka”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, XX-XXI/1970-71, Sarajevo, 1974, str. 109-158.

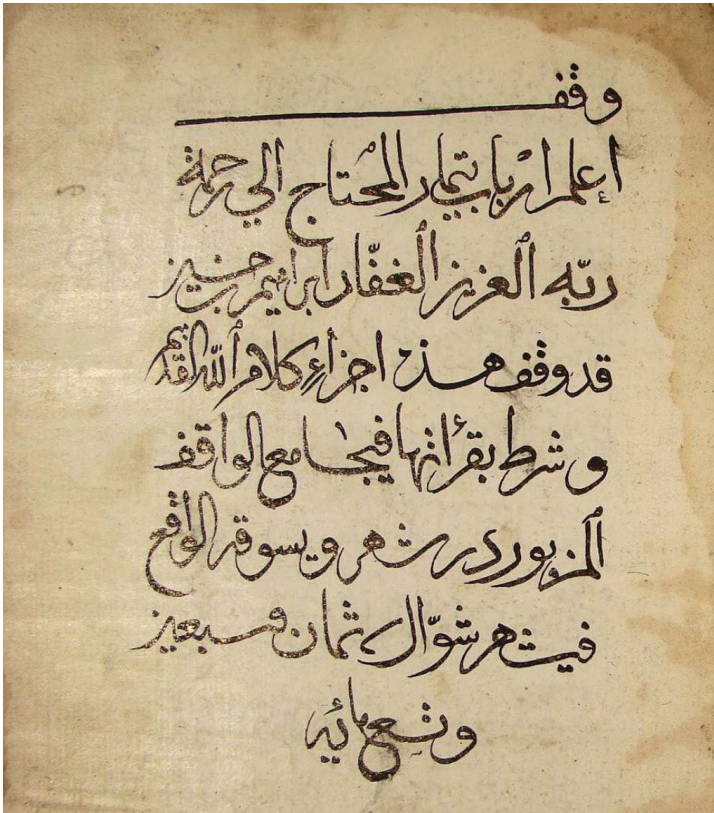
Visoko Waqfnamas (Deeds of Endowment) and Documents on Religious Endowments (From the 18th to the 20th Century)

Summary

This work focuses on waqfnamas (endowment deeds) and related Ottoman documents with regard to religious endowments in the urban part of Visoko. The introductory section provides a brief overview of the well-known religious endowments established in Visoko in the period from the 15th to the 18th century. By examining the content of the original texts of the endowment deeds, their translations, and analyses, as well as existing scholarly literature, the most significant religious endowments and their founders, benefactors, in the Visoko area are presented. Following this overview, the paper delves into the analysis of Visoko's endowment deeds and other documents written in Ottoman Turkish, that pertain to religious endowments established in the period from the 17th to the 20th century. The analyzed endowment deeds are

mainly recorded in the *sijills* (records) of the endowment deeds and the *sijills* of the Sarajevo Sharia Court. Some transcripts are also found in *the Chronicle* by Muhamed Enveri Kadić. During a close examination of each religious endowment, the primary approach involved a document analysis, and the research results were then presented with regard to previously unanalyzed archival materials stored in the Majlis of the Islamic Community in Visoko. In addition to endowment deeds, and on the trail of Visoko's religious endowments, two testamentary documents (*wasiyyetnamas*), a *hujjet*, a note from the *sijill*, and a donation contract written in the Bosnian language were also examined. The paper aims to establish a connecting line between the moment when these religious endowments were established and their current state.

Keywords: Visoko, waqf (religious endowment), waqfnama (endowment deed), sijill, archive, Gazi Husrev-beg's Library, nationalization.

Bilješka o hadži Ibrahimovom uvakufljenju džuzova za njegovu džamiju u Visokom (GHB, R-10144/9, fol. 1a)

نسخه ثانیه

۴

امامی کوفیه

سری نهای اخذده کائنات در سوره قضا: نایع را در جماعتی نفس را در نوبتی که در آن ابراهیم بن
صالحه الوالیج هم که طرفین آنرا آقی ببوده تقریر و تفسیر نموده و کتب اولهین مکتوبه را در دست
را هوین صفای طباطبایک و عبیدی بن صالح الوالیج هم که در کتب مشاهیر و تکریمه بر نوبت مشرف
ثبوت و کائنات حکم شرعی لاحق اولان صلی کبیر اوفقی هم که در سوره قضا که در کتب مشرف
شرفیاف انور هم بر قوم ابراهیم حکم قرآنرا شرعی عذر و عبیدی و در ویش سنون اولان
حاضر اولدقاری حالدیه قصبیل مکتوبه حاجی مرفعت حکم کرده واقع جامع سرهایک در
مقبوع جنت الکتاب عمرافندی بن عبد الرحمن را شرافندی محضر و مواجه کرده با نظرو
اقراریم و تقریر و کلام ایروب عقد آقی الزلزله صدوریند و کتب بالارث الشاعری بر نوبت
جنت شرعی ناطق اولدینقی او بر جنت تالیبت اولدق مکتوبه مرفوع ایضا
و نایع ملک و صفی اولان مکتوبه حاجی مرفعت حکم کرده واقع بر طرف دن مرفوع
و در نوبت اولدینقی او بر جنت تالیبت اولدق مکتوبه مرفوع ایضا
سنن الایدربیک ابراهیم نوری و در سنن سنی با نوبت سنی و طرف رابع طریق عام ایدر و در سنن
آقی و فنک مصارفا نه نظره همین اوچ که اینه برید اولوب بر نوبت شریف مکتوبه
درست اولدق بر طرف و در طرف و در انفاق اولونق او در طرف و در طرف
اولان ایلی هم حضرت ابولوری رضا لریه مشرف کا مشرف اولدقاری بر نوبت مکتوبه
مکتوبه مرفوعه اصنا خندیا لوی ارون صفوان بالاصاله معنی اصالی مکتوبه مکتوبه مکتوبه
حضرت ابولوری مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه
عین کتب در سنن شریف مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه
ایدینق اولدق مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه
اولان سنی مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه
مرفوعه و نایع و نایع ایلی مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه
بقدر الخصص انفسه اما نایع ایلی مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه
ایلی مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه
وقف شریف مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه
آخو اجماع ابراهیم لوی او زما نایع مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه
اولدینق اولدق مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه
واجب بودی و نایع مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه
بالطبع کتب اولدینقی فی ایوم اس و اس شریف شعبان الفحل الشریفه کتبت ما تبین و اذ

بوسه لاه

سوره قضا

ایضا
اولدینق
اولدق
اولدق

ایضا
اولدینق
اولدق
اولدق

ایضا
اولدینق
اولدق
اولدق

Hudžet o vakufu Hadži Muručetove džamije
(Arhiv GHB, A-4867_V-221)

Vakufnama hadži hafiza Husni-efendije Numanagića, sina Ibrahim-age (II) (Arhiv GHB, A-4867_V-233)